

О. Д. Роденкова

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ СПІВАЦЬКОГО ГОЛОСУ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ У МУТАЦІЙНИЙ ПЕРІОД

У статті висвітлюються проблеми вокального виховання підлітків в процесі навчання у ДМШ та ДШМ. Визначаються особливості та специфіка розвитку співацького голосу у мутаційний період. Презентуються психолого-педагогічні умови розвитку співацького голосу в період пубертату; розглядаються передумови навчання сольному співу у початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах.

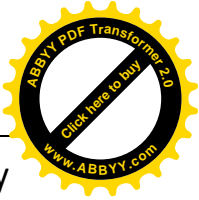
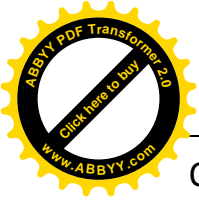
Ключові слова: мутаційний період, співацький голос, вокальне виховання, мотивація, когнітивний розвиток, захист, психолого-педагогічні умови.

Постановка проблеми. Особлива роль мистецтва в сучасному суспільстві зумовлюється новою освітньою парадигмою, що визначає нові підходи до розробки та вдосконалення мистецьких педагогічних технологій. Не є виключенням галузь дитячої вокальної педагогіки як компонент у системі естетичного виховання дітей та юнацтва. Наукові дослідження у цій галузі потребують вдосконалення змісту вокально-педагогічного процесу у ДМШ та ДШМ. Найбільш гостро сьогодні постають питання вокального виховання підлітків, коли організація повноцінно резонуючого співацького звуку, стабілізація положення гортані при зміні голосних і висоти тону здійснюється під час анатомо-морфологічного розвитку голосоутворюючої системи на фоні росту всього організму.

Психолого-педагогічні умови, як провідні чинники успішності процесу розвитку співацького голосу учнів шкіл мистецтв у мутаційний період, сприятимуть формуванню в них стійкого інтересу до вокального мистецтва, набуттю певних знань з цієї галузі, набуттю та вдосконаленню виконавського сценічного досвіду, розвитку й водночас збереженню повноцінної фонації під час мутаційних змін голосу.

Аналіз актуальних досліджень. Сьогодні активно досліджуються такі аспекти означеної проблеми як особливості психологічного розвитку співаків дитячого та підліткового віку, фізіологічні явища у процесі розвитку дитячого та підліткового голосу, з'ясовуються основні принципи та методи вокального виховання дітей та юнацтва. Викладачі-практики здійснюють апробації, впроваджують наукові розробки у систему мистецької освіти, вокальної зокрема.

Процесу розвитку співацького голосу дітей молодшого шкільного віку присвячено праці таких відомих дослідників, як Г. Стулова, Н. Ветлугіна,

О. Малініна, О. Лебедева, І. І. Левідов та інші. Психологічні чинники у процесі вокального виховання юних співаків досліджено у працях Ф. Гоноболіна, В. Кутішенко, С. Рубінштейна та інших. Педагогічні умови вокального виховання дітей молодшого шкільного віку детально описані в роботах В. Багадурова, Л. Венгрус, Л. Гавриленко, В. Ємельянова, Н. Добровольської, Д. Локшина, О. Маруфенко, Д. Огороднова, Н. Орлової, О. Стахевича, Г. Стулової, В. Шацької та ін. Але проблема психолого-педагогічних умов розвитку співацького голосу учнів підліткового віку в мутаційний період висвітлено недостатньо.

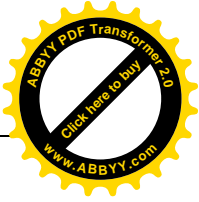
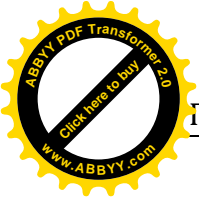
Мета статті – визначити психолого-педагогічні умови розвитку співацького голосу учнів підліткового віку в мутаційний період.

Виклад основного матеріалу. Психолого-педагогічні умови, як провідні чинники успішності навчально-виховного процесу сприятимуть формуванню у підлітків стійкого інтересу до вокального мистецтва, набуттю певних знань з цієї галузі, набуттю та вдосконаленню виконавського сценічного досвіду, розвитку й водночас збереженню повноцінної фонації під час мутаційних змін голосу.

Для чіткого структурування психолого-педагогічних умов розвитку співацького голосу учнів підліткового віку у мутаційний період визначимо категоріальний апарат нашої статті. Загальне визначення поняття «умова» означає необхідну обставину, «яка уможливорює здійснення, створення, утворення будь-чого або сприяє чомусь» [2, 1295]. Вітчизняна теоретик мистецької педагогіки професор Г. М. Падалка визначає педагогічні умови як: «цілеспрямовано створені чи використовувані обставини мистецького навчання, що забезпечують можливість досягнення його результативності» [7, 160]. Під психолого-педагогічними умовами розвитку співацького голосу учнів шкіл мистецтв у мутаційний період ми розуміємо спеціально розроблену низку умов, що забезпечують ефективність та продуктивність протікання навчального процесу, прогнозують педагогічний результат та надають можливість коригувальної діяльності навчально-виховного процесу.

На наш погляд, низка педагогічних умов для розвитку співацького голосу учнів шкіл мистецтв мутаційного періоду, повинна вмещувати наступні складові:

- мотиваційно-ціннісну;
- інформаційно-пізнавальну;
- діяльнісно-коригувальну;

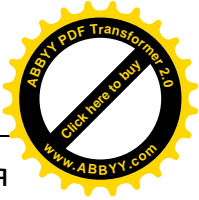
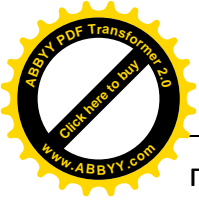

➤ розвивально-захисну.

Першою психолого-педагогічною умовою ми вважаємо *мотиваційно-ціннісну*, що спрямована на стимулювання навчального процесу, а саме: зацікавлення процесом співу; позитивний відгук на співацький процес; усвідомлення потреби у співацькій діяльності; установка на вокально-виконавську діяльність; спрямованість інтересу на оволодіння регістровим співом.

У психологічній науці поняття *мотивації* (від лат. moveo – рухаю) визначається як «спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного й психологічного плану, що керує поведінкою людини, визначає його спрямованість, організованість, активність й стійкість; здатність людини через працю задовольняти свої потреби» [1]. У напрямку вокального-педагогічного виховання голосу учнів, вагомим фактором стимулювання мотивації до навчального процесу постає емоційний вплив. Емоційний вплив в умовах проблемності змісту, творчого характеру й загальної діяльності вокального навчання здійснює швидкий, різкий ввід в дію резервів організму. Виникаючі при цьому «...емоції активізують, спонукають та ініціюють його спрямованість на здійснення діяльності» [3]. Педагогічним важелем, який корегує успішність процесу навчання у будь-якій сфері мистецтва, вокального зокрема, є створення ситуації успіху, що передбачає ефективну організацію розвитку емоційної сфери учнів. Оскільки характер емоцій відіграє не останню роль у пізнавальних процесах, вплив позитивних і негативних емоцій відрізняється. Позитивні емоції створюють умови для оптимальної діяльності мозку і стимулюють пізнання, негативні, як відомо – руйнують мозок і психіку дитини [5].

Другою педагогічною умовою є *інформаційно-пізнавальна* умова, яка повинна забезпечити накопичення інтелектуальних знань у галузі вокального навчання, що вміщує: наявність знань у галузі вокального мистецтва; наявність елементарних знань з будови голосового апарату; наявність знань про реєстри співацького голосу; наявність знань з охорони власного голосового апарату; наявність знань з захисних функцій голосового апарату. На нашу думку, невід'ємним компонентом вокального навчання учнів підліткового віку є накопичення та розвиток теоретичних знань щодо системи людського голосового апарату, гігієнічних норм збереження голосу, основних якостей співацького звуку, основ вокальної термінології, стилістичного розмаїття вокальної культури. Критеріями для

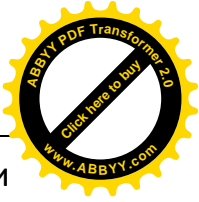
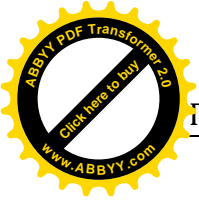
перевірки якості знань учнів стають усні відповіді, якість виконання навчальної програми. Саме учбову інформацію слід вважати рушійною силою будь-якого навчання. Отже, необхідно приділити увагу розгляду терміна *інформація* та визначити її значення у виховному процесі підліткового вокального навчання. Термін *інформація* (від лат. «informatio», має декілька значень: роз'яснення; виклад фактів, подій; витлумачення; представлення, поняття; ознайомлення, просвіта [4]. За В. С. Цимбалюком термін *інформація* визначається як «результат інтелектуальної (аналітико-синтетичної чи евристичної) діяльності певної людини щодо подання відомостей, повідомлень, сигналів, кодів, образів тощо» [4]. В навчальній діяльності інформацією є нові знання, що отримує учень – суб'єкт у результаті сприйняття і переробки певних відомостей.

Під поняттям «когнітивність» у психології визнається властивість об'єкту або явища, яка, при відображенні у свідомості людини, вимагає доосмислення, реконструкції або встановлення асоціацій між його складовими. Інше подання поняття «когнітивності» означає перевагу розумових дій над психомоторикою в процесі вирішення завдання [4]. Термін «когнітивний розвиток» використовується в роботах М. Коула, Г. Глейтман, Р. Солсо, С. Ренке. Дослідник С. Ренке вважає термін *когнітивний розвиток* синонімічним термінам «пізнавальний», «розумовий», «ментальний» і в узагальненому виді визначає його як «процес виникнення нових когнітивних структур у психіці дитини й подальше їхнє вдосконалювання за рахунок зміни атрибутивних властивостей» [8].

У зв'язку з цим, в експериментальній методиці розвитку співацького голосу учнів шкіл мистецтв у мутаційний період нами відокремлено інформаційно-когнітивний компонент отримання та усвідомлення учнями учбової фахової інформації у вигляді знань, що забезпечить ефективність процесу навчання. Інформаційно-когнітивний компонент у своєму складі має такі компоненти, як тактильний, візуальний, аудіальний.

Візуальна інформація, що сприймається органами зору, подана учням у вигляді схем побудови голосового апарату, огляду виступів майстрів вокального мистецтва, особистого показу викладача.

В умовах вокального навчання аудіальна інформація, яка сприймається органами слуху націлена на виховання в учнів-співаків еталонних зразків правильного звукоутворення, що направлено на збільшення та вдосконалення тембральних показників співацького голосу.

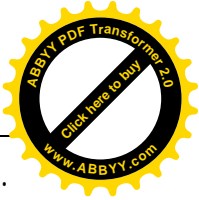
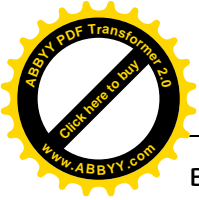
Подання тактильної учбової інформації, що сприймається тактильними рецепторами у вокальному навчанні підлітків, як правило представлена наступними елементами, а саме: відчуття руху гортані, відчуття руху м'якого піднебіння, відчуття руху нижньої щелепи, відчуття рухів міжреберних м'язів, відчуття вібрації грудної клітки, відчуття вібрацій у верхньому резонаторі.

Навчальна інформація у ракурсі музично-вокального навчання на уроці сольного співу за формою подається у вигляді: текстової інформації, що передається у вигляді символів, представлена нотним матеріалом, схемами, картками тощо; звукової інформації у вигляді запису передачі вокальних зразків аудіальним шляхом.

У підлітковому віці заняття співом під час анатомо-морфологічного розвитку голосоутворюючої системи на фоні росту всього організму дитини сприяють встановленню координації між слуховим сприйняттям звукового образу, вокально-слуховим поданням і відтворенням голосом.

Третя, *діяльнісно-коригувальна* педагогічна умова повинна забезпечити психолого-педагогічні умови розвитку співацького голосу учнів підліткового віку в мутаційний період. Дана умова повинна сприяти вдосконаленню вокальних навичок і забезпечити розвиток співацького дихання, правильної артикуляції, удосконалення тембру, звуковисотного й динамічного діапазонів, чистоти інтонування, рухливості голосу, чіткості дикції; організацію повноцінно резонуючого співацького звуку, стабілізацію положення гортані при зміні голосних і висоти тону.

В педагогічній науці, на думку О. Маруфенко, результат навчально-виховної діяльності визначається основними складовими педагогічного процесу, а саме: «суб'єктом з його потребами, метою відповідно до якої йде процес діяльності, засобом реалізації мети (методика або технологія) [6, 36]». Для реалізації процесу розвитку співацького голосу учнів шкіл мистецтв у мутаційний період дана психолого-педагогічна умова передбачає побудову не суб'єкт-об'єктних, а суб'єкт-суб'єктних відносин між викладачем та учнем. Викладач створює умови психологічного комфорту, абсолютної довіри між ним і юним співаком, а оскільки викладачу довірено голосовий апарат у стані мутаційних явищ, учень має довіряти викладачу навіть у тому випадку, коли він не відчуває втомленості голосу чи напруги м'язів голосового апарату. Складність реалізації цієї психолого-педагогічної умови полягає не тільки у сфері особистісних відносин між викладачем і учнем, а й у сфері

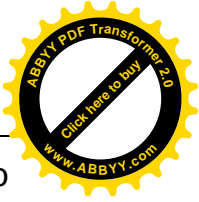
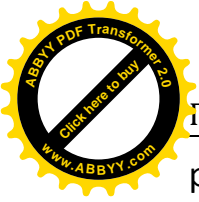

внутрішніх роздумів, особистісно-внутрішнього діалогу самого викладача. Іноді за досить короткий час потрібно привести аргументи «за» та контраргументи «проти» методичного впливу й прийняти певне рішення, яке вплине на весь навчально-виховний процес, чітко уявляючи, що виправлення невірної рішення потребує значних зусиль.

Ефективність створення сприятливих умов для формування та розвитку вокально-виконавських навичок виявляється за наявністю правильно організованої демонстрації результатів творчості – прилюдному виступі на академічному концерті та концерті класу, концертах дитячої філармонії перед слухачько-глядацькою публікою, що складається з однолітків, учнів відділу та школи мистецтв, батьки тощо. Для юних виконавців прилюдний виступ виховує почуття відповідальності, критичне ставлення до себе, вимагає психічного та емоційного зосередження, сприяє естетично-емоційному виявленню підлітка, стимулює бажання отримувати насолоду від спілкування з вокальним мистецтвом і врешті решт переконує у власній спроможності бути творцем художнього простору у системі культурних цінностей.

Четверта, *розвивально-захисна* психолого-педагогічна умова повинна створити підґрунтя для повноцінного, перспективного, безпечного розвитку голосу учнів шкіл мистецтв у мутаційний період і забезпечити: наявність вірної співацької постави, положення голови, вільності м'язів шиї; відсутність голосових перевантажень; відповідність теситури співацьким особливостям учня; наявність співацького вібрато; наявність співацького академічного резонування. Сутність розвивально-захисної психолого-педагогічної умови розвитку співацького голосу учнів підліткового віку в мутаційний період полягає у тому, що викладач передбачає ймовірні складності протікання мутаційних процесів. Певними труднощами для реалізації цієї психолого-педагогічної умови є той факт, що поки мутаційні явища не приводять до фактичних проблем у голосі, учень не може їх передбачити. Тому завданням викладача є побудова уроку, програми, вимог, що максимально корисно оберігатимуть й розвиватимуть голосовий апарат учня у стані мутації.

Необхідно зазначити, що головною передумовою формування індивідуальності особистості є анатомо-фізіологічні задатки, що трансформуються у процесі розвитку, виховання й творчої діяльності, породжуючи широку варіативність виявів індивідуальності. Передумовою розвитку співацького голосу учнів шкіл мистецтв є наявність певних загальномузичних здібностей учнів, а саме: наявність музичного слуху,

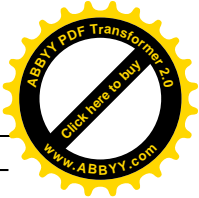
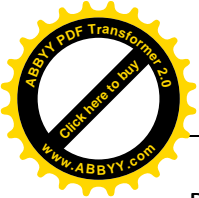

ритму, інтонації, гармонічного слуху. Важливою передумовою ефективного розвитку співацького голосу учнів шкіл мистецтв у мутаційний період є установка на усвідомлення вокально-теоретичних знань з проблем особливостей розвитку голосового апарату у період пубертату. Не менш важливою передумовою ефективного й психологічно-корисного вокального навчання для учня мутаційного віку є стан його здоров'я, основними показниками якого виступають: загальний фізичний стан, стан протікання мутаційних процесів та психолого-моральний стан учня. Фізіологічний стан голосового апарату учня вокального відділення школи мистецтв визначається критеріями, які відображують відсутність або наявність таких недоліків голосу, як осиплість, дефекти вимови (гаркавість, не вимова приголосних, в тому числі шиплячих, тощо), надто малу силу голосу учня та ін. Слід зазначити, що стан протікання мутаційних процесів залежить від спадковості, захворювань щитовидної залози, що може стати гальмівним фактором успіху вокального розвитку. Серед передумов успіху співацького навчання слід виділити стабільність психічного стану юного співака, як складової стану готовності до прилюдних виступів, що є рушійним фактором концертно-конкурсного процесу навчання.

Висновки. Таким чином, спираючись на сучасні основи педагогіки мистецтв та наукові дослідження у галузі дитячої вокальної педагогіки, ми дійшли такого висновку: ефективність розвитку співацького голосу учнів шкіл мистецтв у мутаційний період значно підвищиться завдяки дотриманню таких психолого-педагогічних умов співацького навчання, як: мотиваційно-ціннісна, інформаційно-пізнавальна, діяльнісно-коригувальна та розвивально-захисна. Передумовами успіху повноцінного та розвивального співацького навчання учнів підліткового віку в мутаційний період є: наявність певних загальномузичних здібностей учнів, а саме: наявність музичного слуху, ритму, інтонації, гармонічного слуху, а також стан фізичного здоров'я учня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Библиотека genon. Мотивация [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.genon.ru/GetAnswer.aspx?qid=611758ca-898d-45c2-8df4-045ac39c3342>.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2004. – 1440 с.
3. Википедия – свободная энциклопедия. Методы активного обучения [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/Методы_активного_обучения. Мотивация.
4. Википедия – свободная энциклопедия. Великий тлумачний словник сучасної української мови он-лайн (ТСУМО) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Тлумачний_словник_української_мови_онлайн.

5. Википедия – свободная энциклопедия. Інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Інформація>.
6. Еремеева В. Д. Мальчики и девочки – два разных мира / В. Д. Еремеева, Т. П. Хризман. – СПб. : Трускарора, 2000. – 184 с.
7. Маруфенко О. В. Формування вокально-слухових навичок майбутнього вчителя музики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Олена Вікторівна Маруфенко. – К., 2005. – 280.
8. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтв. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Галина Микитівна Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
9. Ренке С. О. Поняття про когнітивний розвиток і методи його дослідження [Електронний ресурс] / С. О. Ренке. – Режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/460/94>.

РЕЗЮМЕ

О. Д. Роденкова. Психолого-педагогические условия развития певческого голоса учащихся подросткового возраста в мутационный период.

В статье освещаются проблемы вокального воспитания подростков в процессе обучения в ДМШ и ДШИ. Определяются особенности и специфика развития певческого голоса в мутационный период. Презентуются психолого-педагогические условия развития певческого голоса в период пубертата; рассматриваются предпосылки обучения сольному пению в начальных специальных учебных заведениях Министерства культуры.

Ключевые слова: мутационный период, певческий голос, вокальное воспитание, мотивация, когнитивное развитие, защита, психолого-педагогические условия.

SUMMARY

E. Rodenkova. Psychological-pedagogical conditions of pupils singing voice development of teenagers in mutation period.

In the article the problems of vocal education of teenagers light up in the process of studies in DMSH and DSHM. Features and specific of development of voice of singer are determined in a mutational period. Presented psikhologo-pedagogical terms of development of voice of singer in the period of pubertatu; pre-conditions of studies the solo singing are examined in the initial specialized artistic educational establishments.

Key words: mutational period, voice of singer, vocal education, motivation, kognitivniy development, defence, psikhologo-pedagogical terms.

УДК 78.071.4

Н. В. Стефіна

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ РОБОТИ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ХОРМЕЙСТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ШКОЛІ

У статті актуалізовано проблему становлення навичок вокально-хорової роботи з дітьми в процесі підготовки майбутніх вчителів музики-хормейстерів. Обґрунтована можливість ефективного формування цих важливих професійних якостей педагогів-музикантів в процесі оволодіння технікою хорового диригування.

Ключові слова: навичка, навички вокально-хорової роботи, майбутній вчитель музики, хормейстер, диригування, техніка хорового диригування.

Постановка проблеми. Процес підготовки вчителя музики складний і багатогранний. Зумовлено це перш за все тим, що шкільні програми з